

VASÁR NAP

A MAGYARSÁG MELLÉKLETE

BUDAPEST PATRICIUS CSALÁDAI

I.

Buda és Pest törzsökös családjai sokkal rövidebb történelmi multra tekinthetnek vissza, mint török hódoltság alatt nem állt magyarországi más városok családjai. Történetük mindössze a két városnak a török uralom alól való felszabadulása utáni időkkel kezdődik, tehát alig több 200 évnél. Egy család életében azonban 200 év is eléggé tekintélyes idő, hiszen hat-nyolc nemzedéket jelent s érdemes közülük azokkal foglalkozni, melyek a város történetével közéleti szereplésük révén ez alatt az idő alatt hosszabb-rövidebb ideig össze is forrtak.

Buda vára, — mint ismeretes, — 1686 szeptember 2-án került vissza a törökök kezéről a magyarok kezére. Vele került vissza Pest is; mindkettő, ami egészen természetes, igen siralmas állapotban. Azonban már két napra rá némi rend volt mind a két helyen: Buda báró Beck vezérőrnagy, Pest pedig gróf Koháry István parancsnoksága alá került. Amott 4000, Pesten 2000 magyar katona tartotta megszállás alatt a várat. Mindkét város külön municipium lett s éppen azért család-történeti szempontból sem lehet őket együtt tárgyalni.

A törökök közül bizonyára maradtak vissza egynéhányan mind a két helyen. Számuk azonban igen csekély lehetett. A városba való beözönlés azonban azonnal kezdetét vette. Egész népvándorlásszerű méreteket ölthetett s főleg iparosok telepedtek le a kis viskók roskadozó falai közé. Egyik-másiknak egész vagyona talán néhány szerszámdarab volt, de a munka megindult s a város kezdett némi formát kapni. A következő év november havában már a városi hatóság is megalakul s Pestnek első bíróját *Watula János* Jakab lett. 1688-ban azonban már *Knipper János* Bálint a bíró, majd rövid ideig a magyar *Dalmady Sándor* helyettesíti, aki után — ki-nevezés útján — *Karpfenstein J. Kristóf* katonatiszt, 5 utána pedig (1699 febr. 9.) blumenfelsi *Herold Henrik* Szigfried pesti patikus következik a bírói székben.

A *Karpfenstein* családnak tulajdonképpen nem ez volt a neve, hanem *Jeanchich*-nak, vagy *Jancsics*-nak hívták. A „*Karpfenstein*“ előneve volt a családnak. Legalább *Jeanchich* István „*karpfensteini*“ előnévvel 1665 július 6-án nyert magyar nemességet. Feltehető, hogy *Karpfenstein J. Kristóf* is ehhez a családhoz tartozott.

Karpfenstein elég hosszú ideig viselte a bírói tisztelet Pesten. A család tagjai közül *Ferenc* 1715-ben, *Mátyás* pedig (mindketten háztulajdonosok) 1775-ben nyertek a városban polgárjogot. *Ferenc* 1734-ben fertálymester volt. Ugyanezt a tisztelet viselte 1740-ben a családnak egy *János* nevű tagja is.

Érdekes a megemlékezés, hogy a mai *Karpfenstein*-utcát 1817-ben „*Pontykő*“-utcának hívták, ami szolgál fordítása a *Karpfenstein* szónak. Nem lehetetlen, hogy az 1689-ben mint pestmegyei esküdt szerepelt *Ponthegy* István is ehhez a családhoz tartozott.

Herold János Henrik Szigfried patikárius valószínűleg Csehországból Bécsen át szakadt Pestre. Házának felépítése s patikájának megnyitása után 1689-ben szerzett polgárjogot. A budai kamarai igazgató aztán mindjárt bírónak is kinevezte. Patikája a mai Városi gyógyszer-tár a Váci-utca s a Kigyó-utca sarkán.

Később gyilkosság vádja miatt börtönbe került, de szabadon bocsátották s a kamarai igazgatóság a vád alól fel is mentette, miután beigazolódott, hogy amikor *Kis Jurkó* őt megtámadta, saját életének védelmezése közben ölte meg megtámadóját. A város azonban

mégsem akarta őt megtérni tanácsstagjai között, a kamara azonban kötelezte rá. Meghalt 1705-ben. Özvegye aztán eladta a gyógyszer-tárt eisenhalti *Eyserich* Samunak, a Kismartonból származott pesti vaskereskedőnek és tanácsosnak 2000 forint vételárért, de már két hétre rá *Oszterwald* Zakariásé a patika, aki azt a ház nélkül 500 forintért vásárolta meg. Ez az eisenhalti *Eyserich* Sámuel és gyermekei is magyar nemességet nyertek 1716 március 13-án.

Az 1688-tól polgárjogot nyert családok közül igen soknak nyoma veszett: kihalt, utóbb elköltözött, nevet változtatott s nem is játszottak valami nagyobb szerepet a város történetében, bár nem lehet megtagadni az érdemet, hogy a maga tevékenységében mindegyikük hozzájárult a város kulturális fejlődéséhez. Emléküket a polgárkönyvek megörökítették az utókor számára s bizony ez a „hálás“ utókor vaskos kötetben róhatná le kegyeletét irántuk azzal, hogy a reájuk vonatkozólag felkutatható adatokat kiásná a levéltár régi irataiból s szemeink elé tárná, hogy az alapítás nagy munkáját minő fáradságos munkával végezték.

En cikksorozatomban csak néhány közismertebb családnak rövidre szabott történeti adatait óhajtom ezuttal az olvasó elé hozni. A sorrendben még rendszert sem tudok követni, hanem különösebb kiválogatás nélkül közlöm a reájuk vonatkozólag ismert adataimat.

Nézzük elsősorban is két előkelő nyomdász-családnak történeti multját Pest városával kapcsolatosan.

Az *Emich*-család a Rajna melletti *Ander-nach* városkából származik, ahol „*ministerialis*“ rangban állt. Egyik tagja a XVII. század végén *Sziléziába* került, majd pedig az 1719-ben *Boroszlóban* született *Károly* nevű fia mint rokkant gránátoskapitány Bécsben telepedett le, akinek fia *Ferenc-Farkas* (szül. 1769) 1809-ben Budára költözött, ahol a *Tabánban* nőül vette *Ziegelmeister* György budai polgár leányát. Apósa révén aztán megszerezte a *Pascal (Paschgall)*-féle pesti réal-péküzletet. Ez a *Ziegelmeister* György az 1700-as évek végén tabáni kath. községi esküdt volt. *Paschgall* tekintélyes pesti patricius család volt. *György* 1731-ben választott meg külső tanácsossá s ugyanaz lett 1769-ben *Antal* is. Ez az *Antal* 1763-ban mint kancellista kezdte meg a városnál működését. Később actuárius, telekkönyvi igazgató, majd tanácsos lett. Meghalt 1811-ben. A családnak egy másik tagja, *Károly*, 1803-ban Pest város alügyészévé választott meg.

A péküzlet átadása azonban nem ment egészen simán. *Paschgall* György vonakodott azt átadni, kifogásul hozván fel *Emich* ellen, hogy nem tanulta ki a pékséget. Buda város tanácsa azonban 1810-ben megadta *Emich*-nek a mesterjogot s így a kifogást nem lehetett tovább érvényesíteni. Nem tudom, hogy *Emich* meddig vezette ezt az üzletet, bizonyos azonban, hogy fia, *Gusztáv* (szül. 1814) félbeszakítván egyetemi tanulmányait, több évi külföldi szakbeli működés után 1841-ben „*Nemzeti könyvkereskedés*“ nyitására kért és kapott engedélyt a helytartótanáctól. Könyvkereskedését később könyvnyomdával és könyvkiadói működéssel bővítette ki s 22 évi kiadói működése alatt 850 kötetben 663 mű és 25 időszakos nyomtatvány (köztük 8 politikai lap) jelent meg nála. Mint *Petőfi* költeményinek, a báró *Kemény* Zsigmond szerkesztésében megjelent „*Pesti Napló*“-nak, *Jókai* „*A Hon*“ és „*Üstökös*“ c. folyóiratainak kiadója nagyértékű szolgálatot tett a magyar kultúrának s az akkori politikai élet-

nek. Vállalata később beolvadt az *Atheneumba*. Érdemei elismerésül 1867 június 20-án magyar nemességet is nyert. Unokája, *Gusztáv*, kereskedelmi miniszter, a berlini magyar követ volt.

A másik jelentős nyomdász-család a „*petrózai*“ *Trattner*-család. Őse *Tamás* (szül. 1717 *Jahrsmandorf*, meghalt 1798 május 13). Szegény szülők gyermeke volt, aki 18 éves korában a nyomdász-pályára adta magát. Tizenhárom évre rá (1748) már saját nyomdája volt Bécsben s egy egész csomó fióknyomda és könyvkereskedés volt a kezében. *Mária Terézia* udvari nyomdászává nevezte ki. Pesten 1794-ben szerzett polgárjogot, magyar nemességet azonban már 1790

november 18-án kapott.

1807-ben *Trattner* Mátyás vétetett fel Pest város polgárai közé. Nyomdája a F5-utcában volt. Ő maga a vasmegyei *Felsőőrött* született 1744-ben s 1799-ben a budai Egyetemi nyomda igazgatója lett. Meghalt 1828 febr. 16. Fiai közül *János-Tamás* (1790—1824) vezette a nyomdát, kevéssel rá azonban megint csak visszakerült *Mátyás* vezetése alá.

Ez a *János-Tamás* Szatmár- és Krassó-megye táblabírája is volt, miután *Mátyás* 1819 június 30-án *Ferenc királytól* adományt kapott a *Krassó-megyében* fekvő *Petrósza* (később *Kőfalu*) nevű helységre. A birtokot később a *Gyika*-család vette meg.

Kempelen Béla